

D. 2507

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayınlanan ulusal ve uluslar arası hakemli bir dergidir.

MEVLÂNÂ ÖZEL SAYISI

2007/3

KONYA

MESNEVİ'DE AŞK

Emel Sünter YALÇIN*

Abstract

Using and employing a universal language instead of local and traditionalist one, Mawlana Djalal al – Din al- Rumi set forth his own Islamic understanding via his thought of love. For this reason, his thoughts and feelings were shared by many people from all over the world, who are adherents of the other religions.

To al- Rumi, the love is only state by means of which the universe was created. Al – Rumi is certain that everybody's should taste and live the love what ever is divine or humanely. Because it is not possible for without love. So Mawlana believes that she or he should be a lover, because thanks to love, he or she could be a perfect one. Mawlana thought of that humanely love is also echoing of the divine love.

Coming into existence means unification with God. This unification leads the spirit to come into nonexistence within the Ultimate Being. He or she, thanks to the Ultimate Being, has salvation from the cage of flesh and rebirth with love.

Mevlana, XIII. yy.da aşk ışığı, gönlünde bir volkan gibi yanmaya başlayan ve XX. yy.da bu ışığın etkisi hala devam etmekte olan büyük bir Hakk aşığıdır. Bu aşk onun tabiriyle Hakk'a olan özlemdir.

Mevlana'nın yaşadığı dönem göz önüne alındığında, tüm din ve mezheplere "koyu bir Müslüman" ve "evrenselci bir sufi" olarak eşit mesafede duran Mevlana, kelimenin tam anlamıyla bir İslam hümanistidir. O her sınıftan, her tabakadan, her din ve mezhepten insanlarla birlikte olan; onlara yitirilen Rönesans'ın hümanist sıcaklığıyla muamele eden bir Türk Sufi ve filozofudur.¹ Onun engin dünyası aşkla başlar.

Mevlana, aşkı herkese nasip olmayan bir tecrübe ile birlikte entelektüel anlamda kültürümüze damgasını vuracak şekilde aktarmıştır. Aşk onunla birlikte aydınlanırken aynı zamanda girift bir bilmeceye dönüşmüştür. Aşk bilmececi, Mevlana ile birlikte tüm dünyanın çözme zevk haline getirdiği bir ilgi odağını oluşturmuştur.

İlk bakışta, aşk kelime anlamı olarak şiddetli sevgi, gönül verme, candan bağlanma ve tutkunluktur. Genel kullanım olarak aşk kelimesi, tabiatın ve insanın bünyesindeki cinsi çekimle birlikte, yüksek ve ulvi duyguların, manevi hazların her çeşidi için kullanılır.

* İslam Felsefesi Bilim Uzmanı.

¹ Şahin Filiz, Mevlana'da Şehirtilik, Mistisizm ve Türklük, Türkiye Günlüğü Dergisi Yay. İçinde, sy. 83. s. 96.

Aşk çoğunlukla birine ya da bir nesneye önüne geçilmez bir bağımlılık ve ona tutkulu yaklaşma ya da adanmışlık biçiminde ortaya çıkan güçlü duygu yoğunluğu olarak değerlendirilir. Birtakım yaklaşımlara göre ise aşk, Tanrı'nın, Sevgili'nin, Ben'in vb. iyiliğini istemedir. Başka görüşler ise yalın bir biçimde aşkın karşılıklı bir ilişki olduğunu açıklarlar.²

Aşk kavramı tarihe baktığımızda felsefe öncesi kosmogonyalarda "eros" olarak nitelendirilen bir kişileştirmedir. Eros aynı zamanda bir güçtür. Orphik kosmogonyalarda eros her şeyi birleştirir ve ölümsüz tanrıların soyu bu birleşmelerden doğar. Eros, mitolojik öğelerin "evliliğini ve doğumunu" açıklamak için kullanılan cinsel bir modele dayalı güdüleyici bir güçtür, kadim kosmogonlarda ortaya çıkan bir tür "İlk Hareket Ettirici" dir.³

Bununla birlikte yunan felsefesinden Empedokles'in aşk hakkındaki görüşleri şu şekildedir: Evrendeki hareket ettirici kuvvet iki zıt kuvvete ayrılır. Bu ayrılış evrende dinamizmi getirir. Bu iki kuvvetten biri sevgidir. Sevgi prensibi "birleşme" prensibi olarak da algılanır. İkinci prensip de anlaşmazlık prensibidir. Anlaşmazlık prensibi ayrılık prensibi olarak da algılanır. Bu iki kuvvet sıra ile evrendeki varlıklara hükmederler. Sevgi onları birleştiren tek küresel bir cisim haline getirmektedir. Ama sonuçta hakim güç sevgi olacaktır. Sevgi salt olarak evrene hakimiyet kuracak olan prensiptir.⁴ Yunan felsefesinden hareketle aşk o dönemde bile ismi sevgi olarak adlandırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşk kavramının bugün sevgiden daha geniş bir kavram olduğunu görüyoruz. Yunan felsefesinde aşk metafiziğinin temellerinin atıldığı açıktır. Bu metafiziksel kavram, var oluşun nedenlerini ortaya koymaktadır.

Tasavvufta aşk ise, tasavvufun kendisidir. Bir anlamda bir yaşam tarzı, bir terbiyedir. Aşk olmadan tasavvuf olmaz. Bilimsel anlamda tanımlamaya çalıştığımız aşk genel olarak iki kategoride sınırlandırıldığında insani ve ilahi aşk olarak ifade edilebilir. Diğer aşk türleri bu iki çekirdeğin etrafında büyüyüp gelişmektedir. Tasavvufta insani aşk da ilahi aşk kadar önemlidir. Çünkü tasavvufta, aşkın bir nebzesini tadamayan kimse büyük ve sonsuz olan bir lezzet karşısında nasıl davranacağını da kestiremez. Bu yüzden bir mürit dergaha geldiğinde kendisine hiç aşık olup olmadığı sorulurdu. Eğer aşık olmamışsa "git aşık ol öyle gel" diye yönlendirilirdi.

Aşk, insanın "iyi" yi daima kendi bünyesine özümseme arzusu olarak, ölümlü bir doğanın doğurma yoluyla gerçekleştirdiği ölümsüz olma arayışı olarak tanımlanır. Bununla birlikte aşk güzele doğru açılmaz. Bu güzellik bedensel güzellik de olabilir. Güzel bedenlerle bir araya gelip tanışık olmak güzel deyişler doğurtur. Aşık olan, kendisini tek bir bedenden uzaklaştırır ve

² Felsefe Sözlüğü. Baki Güçlü- Erkan Uzun- Serkan Uzun- Hüseyin Yolsal, Bilim ve Sanat yay. . Ankara-2002. s. 120.

³ Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü. Francis E. Peters, çev. Hakkı Hünler, Paradigma yay. . İst. – 2004, s. 115.

⁴ Alfred Weber, Felsefe Tarihi, çev. Vehbi Eralp. Sosyal yay. . İst. , s. 29.

tüm güzel bedenlerin bir aşığı haline gelir. Öte yandan Aşık'ın akıl dışılığı gerçekte tanrısal deliliğin bir tipidir.⁵

Bu anlamda İslam felsefesine baktığımızda, aşk üstüne felsefece düşünmede tasavvuf öğretisinin öne çıktığı, hatta felsefesini tümüyle aşk anlayışına dayandırdığı görülmektedir. Allah'ın varlığını, birliğini, niteliğini "vahdet-i vücud", yani yaratılanla yaratanın bir oluşu öğretisiyle açıklama yoluna giden ve genelde "İslam gizemciliği" diye adlandırılan tasavvuftur.⁶

Ebû Abdullah Kureşî der ki: "Aşkın hakikati, kendine hiçbir şey bırakmayacak şekilde bütün varlığını sevgiline hibe etmektir." Bu anlamda tasavvuf kendini sevgiliye feda etme yolu ya da yöntemidir.⁷

Tasavvuf Aşk ve sevgi felsefesi olarak tanımlanabilir. Aşkın ve sevginin batınına inmektir. Bu batın, deryanın üzerindeki dalgalara kendini kaptırmak değildir. Deryanın içine girmektir. Derinliklere dalmaktır. Deryaya daldıkça korku azalır. Korkunun yerine şüphesiz inanma gelir. Türk sufisi Mevlana da Anadolu'da Konya'da bu aşk ateşini yakarken tüm dünyaya evrensel aşk mesajları vermiştir. Verdiği bu mesajlar hala günümüz dünyasında bir meşale gibi yanmaya devam etmektedir. Aşkı kimi zaman batıdan tercüme edilmiş kitaplardan okuduk, kimi zaman filmlerde seyrettik. Ama geriye dönüp baktığımızda aşk bu değildi. Yani başımızda kendi kültürümüzün içinde saklı kalan aşkı eğer fark etmediyse, zaman şimdi Mevlana'dan aşkı dinleme zamanıdır.

Mesnevi nasıl başlıyordu? : "Şu Ney'in neler söylediğini can kulağı ile dinle, o ayrılıklardan şikâyet etmektedir."⁸

Aşkın temsilcisi olarak "ağlayan" ney'di. Ney'le simgeleşen aşkın halleri kimi zaman gönlümüzü coşturan, kimi zaman hüznler deryasına bizi iten ruhani tecrübelerdir. Bu duygusal yoğunlukta yani neyzen "ney"e can vermeye başladığında, biz de neyin ağıtlarında gönlümüzü bir nebze olsun aşkla tanıştırmaya başladığımızı hissettik. Ney vatanından ayrı düşmüş ve özlemler içerisinde kıvrılmaktadır. Kaybettiği mutluluğu aramakta ve tekrar özlemler içinde sevgilisine kavuşmayı arzu etmektedir. Ney bizizdir, biz de ney'izdir.

İnsan da bu âlemde ney misali özlemler içinde sevgilisine kavuşmak için çabalamaktadır. Bütün bu âleme ait tecrübelerde insan sevgilisinin yolunda olmak için çabalamaktadır. Bu çabalar bir anlamda insanda bir hayat halini almaktadır. Masivayı tecrübe ederken insan, İbn Abdüsselam'ın dediği gibi, aşk insanı hem kör hem sağır eden şeydir. Sevdiğinden başkasını görememektir. Bu yüzden masiva olmalıdır ki sevgiliye kavuşma tam olarak gerçekleşebilsin. Müridin arzusu muhabbete ve sevgiliye yönelirken kendi serüveninde hakikati kavramaya çalışır. Bu yüzden her müridin kendine ait bir kabı vardır. Bütün bu

⁵ Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü, Francis E. Peters, çev. Hakkı Hünler, Paradigma yay. , İst. – 2004, s. 117.

⁶ Felsefe Sözlüğü, A.g.e. , s. 120.

⁷ Mustafa Kara, tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yay. , İst. – 99, s.112.

⁸ Mevlana – Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, Ötügen yay. , İstanbul – 2005 , C. I.

yol boyunca tecelliyata dair kabına ne doldurduğu onun aşka dair en büyük kazancıdır. Onun arzusu cennet değildir. Onun arzusu sevgilisinin yanında olmaktır.

Mevlana aşka dair önce "ney"i konuşurmuştur. Ney'e ruh, dil ve his vermiştir. Konuşurken ney hırçınlaşmadan usul usul ağlamaya başlamıştır. Bu ağlayış insandaki kalbin ağlamasıdır. Kalp diye tanımladığımız kişinin gönül evidir. Gönül evinde kalp ağladıkça Rabbine olan özlemden dolayı yanmalar başlar.

Mevlana önceleri aşk bilmecesine dair çok yoğun okuma faaliyeti içindeydi. Onun ilim bilgisi şaşılacak derecede geniş ve derindi. Özellikle de kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiye göre Mevlana tan yeri ağarınca kadar babasının Maarif'ini okuduğunu ve Şems Tebrizi ile karşılaştıktan sonra da babasının ve diğer kitapları okumadığı bilinmektedir. Mevlana hatta Şems Tebrizi'ye : " Seninle tanıştıktan sonra bu kitaplar nazarımda pek tatsız kaldı." demiştir.

Bu noktada şunu düşünebiliriz. O güne kadar bu ilme ve aşka dair büyük bir birikimi olan Mevlana'nın aşkı Şems Tebrizi ile yine bir boyut kazanmıştır. Karşılaştıklarında Şems, almış, Mevlana, otuz sekiz yaşlarındaydılar. Mevlana ile Şems Tebrizi, buluşup görüştüler. Bu iki hak aşığı, bir müddet yalnızca bir köşeye çekilerek kendilerini tamamıyla Hakk'a verdiler ve gönüllerine gelen ilahi ilhamlarla sohbetlere koyuldular. Bir anlamda her ikisi de gönül kapılarını birbirlerine açıp aşkın, kitaplarda okunmayan hallerini tecrübe etmeye başladılar. Şems Tebrizi, Mevlana'ya maşukluğun nasıl olacağını bu halin ruhani aşamalarını ve çilelerini anlatmaya başladı. Mevlana bu sohbetlerde kendi iç dünyasındaki açılımlara yeni haller ekliyordu. Bundan sonra aşkı daha farklı tarzda tecrübeye etmeye başlıyor.

Mevlana'nın aşka dair tecrübelerine baktığımızda, daha önce ki manevi yolculuğunda yaşadıkları ile Şems Tebrizi ile tanıştıktan sonraki durumunu da şu şekilde ifade etmektedir: "Hamdım, piştim, yandım."

Mevlana tanımlara sığmayacak kadar büyük bir tanrısal aşk yaşamaya başlar. Bu aşk ateşini yakan da Şems Tebrizi' dir. İki gönül bir araya gelince gönüller coştukça coşar. Aşk sarhoşluğu bu karşılaşmadan sonra daha da anlam kazanır. İlahiler ve zikirler Mevlana'nın tekkesinde çınlarken o, Şems Tebrizi sayesinde çoktan aşkın sarhoşu olmuştu. Mevlana'nın Şems Tebrizi'ye olan sevgisi, Allah'a olan aşkın miyarıdır; çünkü Mevlana, onda Allah Cemali'nin parlak tecellilerini görüyordu.⁹

Bizler bu anlamda Mevlana'nın aşk tecrübesinin tanrısal bir boyutta olduğunu görmekteyiz. Aşkı ifade ederken, "O ölümsüz olan, baki olan Allah aşkını seç ki, o canına can katan mana şarabını sana lütfetsin, seni yaşatsın" , demiştir.¹⁰

⁹ Hz. Mevlana Muhammed Cellaledin-i Rumi hayatı ve Şahsiyeti, Selahaddin Hidayetoğlu, Konya Valiliği-II Kültür Müd. Yay. . Konya - 99, s. 29.

¹⁰ Mevlana - Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, Ötüken yay. , İstanbul - 2005, C. I, s. 17.

*Fakat gerçek aşk, ölümsüz olan aşk, Allah aşkı, ruh da olsun, gözde olsun, her an goncadan daha taze durur.*¹¹

Mevlana, ilahi aşktan önce, insani aşkı nasıl algılamıştır?

*Allah'ım ariflerin, velilerin Mansur gibi yüce kişilerin içtikleri o gizli kadehten, o ilahi aşk şarabından bir yudumcuk yeryüzüne serptin. O bir yudumcuk şarap, yeryüzünde bulunan bütün güzellerin saçlarına, yüzlerine sıçradı. Hala onların yüzlerinde, saçlarında, bakışlarında o aşk şarabının belirtisi, mahmurluğu var. Padişahlar bile bu yüzden o topraktan yaratılmış olan güzelleri, güzellikleri seçerler, öper ve koklarlar.*¹²

Bu beyitlerden hareketle Mevlana, ilahi aşkı tecrübe etmenin öncesinde Tanrı'nın kainatta ve doğada ona sunduğu güzelliklerin iyi bir gözlemcisidir. Bu güzelliği sembolize ederken de aşk bahsinin sınırsızlığına anlam katmak için kadın güzelliğinden bahsetmektedir. Kadın güzelliği ile doğanın güzelliğine kadar Tanrısal sevgiyi açmak da yine ilahi aşkın gereğidir. Yunus Emre'nin deyişinde şekillenen " Yaratılanı severim Yaratandan ötürü" dizeleri de bu sevgiye örnektir.

Güzelliğin keşfinde aşkın her zerresini görmeye ve görürken bu hazzı tecrübe etmeye çalışmak asıl gayedir. Bu, kişinin ruhunu aşkın lezzetine açmaktır. Mevlana, ilahi aşkı tecrübe ederken önce insani aşkın önemini vurgulamaktır. Çünkü insani aşk gibi bir tecrübeye sahip olamayan biri nasıl Tanrısal aşkı tecrübe edecektir? Kalp sevgi ve aşka dair ciddi tecrübeler alışkın olmalıdır. Bu tecrübeler ışığında yaşayacaklarıyla daha ileriye geçmesi mümkün olacaktır. Bu anlamda Mevlana, mistik tecrübenin yolunu maddi tecrübeden geçirmektedir. Bu durumda bize insanın fitrat gereği hem maddi hem de manevi bir varlık olarak yaratılmış olmasını hatırlatmaktadır. İnsanın iki yönlü olarak yaratılması sebebiyle iki fitri yönünün doyurulmasının önemini Mevlana'nın felsefesinde açıkça görüyoruz.

*Yüzlerce gönül vererek, gece gündüz öpüp durduğun, kokladığın topraktan yaratılmış o bedende, onun güzelliğinin bir kırantısı, bir zerrisi var. Sen onu öpmedesin, onu koklamadasın.*¹³ Beyitlerine baktığımızda da insan bir güzele yaklaştığında, aslında Tanrı'nın yarattığı o güzeli öpüp koklarken Tanrı'nın tecelliyatına yaklaşmaktadır. Bir tür ruhu ve bedeni doyum çağırışımı olan bu durum Mevlana'nın insan psikolojisine ne derecede hakim olduğunu da bize ispatlamaktadır. Başka bir deyişle Mevlana ilahi aşkı anlatırken insan doğasına aykırı bir aşk yerine tecrübî bir aşktan hareketle tanrısal aşkı anlatmaya çalışmaktadır.

Ancak bu noktada bazıları vardır ki tanrısal aşkın yolunda değildir. Canana ait güzellik tamamen madde sevgisine dönüşürse tanrısal aşkın yolundan uzaklaşılması söz konusu olur. Gönül gözünü sadece madde aşkına çevirmiş

¹¹ A.g.s. . C. I, s. 17.

¹² A.g.e. . C. V. . s. 44 – 45.

¹³ Mevlana – Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, Ötüken yay. . İstanbul – 2005, C. V. . s.45

insan, tıpkı Mevlana'nın ifade ettiği gibi, tatlı su görmemiş ve içmemiş bir kuş, acı ve tuzlu su içinde neşe ile kanat çırpıp duran kuş misaline benzer.¹⁴

Mevlana mistik tecrübeye geçmede bir bakıma insani aşkı yaşamının gereğine pragmatik bir tecrübe ile yaklaşır. Bu yolla bedensel ve ruhsal doyumun öneminden hareketle insan, mistik dünyanın kapılarını aralarken Tanrısal aşka açılır.

Aşk şeriati, bütün dinlerden ayırır. Âşıkların şeriati de mezhebi de Allah'tır ¹⁵, beyitleri ile de Mevlana'nın aşka dair düşünsel dünyası onun din anlayışını, diğer din anlayışlarından farklı kılarak evrensel bir boyuta taşımaktadır. Çünkü ona göre din olarak algılanan, fenomenal bir aşk dinidir. Aşk dini, aşk gibi evrensel bir kavram üzerine kurulduğundan bu anlamda aşkın yolunu arzulayan herkes dergaha çağırılır. Batı dünyasında bu yüzden Mevlana'nın fikirleri geleneksel İslami fikirlerinin önünde tutulmaktadır.

*Sevgilimin inayeti, lütfu, ihsanı, nuru beni aydınlatmasa, bana yol göstermezse ben nereden geldiğimi, nereye gideceğimi nereden, nasıl anlayabilirim?*¹⁶

Mevlana'ya göre aşk aynı zamanda bir var oluşturmaktır. Bu aşk ile insan var oluşunun gayesini kavrar. Aşkı tatmayan, yanılmış âlemi olan bu âlemde kaybolur. Aşk bir rehberdir.

Bu yanılmış âleminde insan aşk içinde yok olan bir varlıktır. Bedensel olarak yok olurken insan ruhen yeniden var olur. Yeniden var olma başladığında aşkla tecrübe bütünleşmeye başlamıştır. İnsan tam bu noktada ontolojik olarak gerçek anlamda vardır. Çünkü aşk var ise insan vardır. Aşk ile var olan tam olarak vardır. Aşk bu âleme taşmıştır. Asıl kaynak gerçek âlem olarak nitelendiren aşkın ana vatanı olan âlemdir. Bu âlemde salt var olan ve diri olan Tanrı'dır. Kâinat olarak nitelendirilen sonradan yaratılan âlem Tanrı'nın tecelliyatını anlatmaktadır. Bu yüzden Mevlana der ki:

Şunu iyi bil ki, kâinatta var olan her şey, sevgilinin tecellisinden ibarettir, onun yaratıklarındır. Onun yaratma gücünü göstermektedir. Aslında aşık bir perdedir. Var olan, diri olan ancak sevgilidir. Âşık ise bir ölüdür. Var gibi görünen bir yoktur. ¹⁷ O halde insan evrende bedenen varmış gibi görünse de aslen yoktur.

Ona göre Tanrısal aşk bir ateştir ama bu ateş insana zevk verir:

Ateşin bu kadar zevkli olunca, kim bilir nurun nasıl olur? Rabbim, matem bu derece neşveli olursa, düğünüm derneğin nasıl olur? Çevrende bu tatlılıklar varken, lütfunun künhüne kim dalabilir? Sevgilinin cevrenden, cefasından inliyorum, sızlanıyorum. Fakat bu inleyişime, bu göz yaşımaya acır da cevriyi azaltır diye korkuyorum. ¹⁸

¹⁴ A.g.e., C. V., s. 59.

¹⁵ A.g.e., C. II., s. 398.

¹⁶ A.g.e., c. I., s. 15.

¹⁷ Mevlana – Mesnevi Tercümesi, A.g.e., C. I., s. 16

¹⁸ A.g.e., C. I., s. 116 – 117.

Bu dünyada aşk gibi bir hakikatten yoksun bir varlık Mevlana'nın düşüncesinde kanatsız bir kuş misali acınacak haldedir:

Bu hakikati sezemeyen, ilahi aşka meyli olmayan kimse, kanatsız kuş gibidir. Vay onun haline, yazıklar olsun ona...¹⁹

Mevlana'ya göre âşık olanın halinde farklılıklar vardır. İlk bakışta düşünüldüğünde aşıklık bir hastalık olarak algılanabilir. Hatta aşk IX. Yüzyılda yaşamış olan Ebu Bekr Razi'ye göre bir ruh hastalığıdır. Filozofa göre, kişi istediğine ulaşmak için daima keder çeker. Elem o an onlar için önemli değildir. Ancak âşık kişi bu elemin kendisini yıprattığının farkında bile olamaz. Kişi bulunduğu anın farkında değildir; onun için önemli olan aşırı sevgi beslediği şeye ulaşmaktır. Filozofa göre aşk bir hastalıktır ve terk edilmesi gerekir. Bu sebeple akıl, aşkın vereceği elemeleri düşünerek aşktan uzak durmalıdır. Eğer kişi aklına uymayıp aşkı tercih ederse mutlu olamayacaktır.²⁰ Bu anlamda aşka baktığımızda Ebu Bekr Razi'nin düşüncesine göre aşk bedensel istek ve arzu halidir. İstek ve arzu ile istenilen bedensel tutkudur. İlahi kaynaklı bir sevgi değildir.

Ancak Mevlana, aşkı bir hastalık gibi yorumlamamış var olmanın gayesi olarak görmüştür. Çünkü aşk diri olmanın ispatıdır. Kâinat dinamizmini aşk ile gerçekleştirmektedir. Bu anlamda aşk, hiçbir gönül hastalığı gibi değildir. Aksine ona göre aşk gönüle şifa olan histir. Gönülün ihtiyacı olan bir gerekliliktir.

Âşıklık derdi, gönül iniltisinden belli olur. Hiçbir hastalık gönül hastalığı gibi değildir.²¹ Aşğın hastalığı, derdi, diğer bütün hastalıklardan ayrıdır. Aşk, Allah'ın sırlarını belli eden bir usturlab, bir vasıta'dır.²² Aşğın gönül aşkından inler, yanar. Ancak bütün bu tecrübeler acı çekmek gibi yorumlansa da âşık bu acı çekmelerden bile zevk almaktadır.

Mevlana'ya göre gerçek âşık nasıldır? Ona göre gerçek aşğın sevinçleri de kederleri de Hakk'tır. Hizmetleri de, hizmetlerine karşılık aldıkları da Hakk'tır.²³

Gerçek aşğın aşkı ise ona göre şu şekildedir:

Sadece dış güzelliğe dayanan mecazi aşklar, gerçek aşk değildir. Hevesten ibarettir. Böyle âşıkların sonu utanç verici olur.

Fani olan insanların, yani ölülerin ve öleceklerin aşkı sonsuz olamaz. Çünkü ölü, tekrar bizim tarafımıza gelemaz. Fakat gerçek aşk, ölümsüz olan aşk, Allah aşkı, ruh da olsun, gözde olsun,, her an goncadan daha taze durur.

¹⁹ A.g.e. , C. I. , s. 16

²⁰ Paul Kraus, Abi Bekr Muhammed Fıhı Zachariae Raghensis, Opera Philosophica Fragmentaque Quae Supersunt, Kahire 1939, s. 38, 39; Emel Sünter, Ebu Bekr Razi ve Felsefi Görüşleri, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Konya – 2004, s. 89.

²¹ A.g.e. , C. I. , s. 16.

²² A.g.e. , C.I. , s. 16.

²³ Mesnevi, Mevlana, çev. Veled İzbudak, Konya Büyükşehir Belediyesi yay. , Konya – 2004. C. V. , s. 58-59.

O ölümsüz olan, baki olan Allah aşkını seç ki, o canına can katan mana şarabını sana lütfetsin, seni yaşatsın. Sen öyle büyük bir varlığın aşkını seç ki bütün peygamberler, O'nun aşkıyla kudret ve kuvvet buldular, şeref ve saadete erdiler.²⁴

Aşk bir anlamda diriliğin ispatıdır. Dirilik vasfı aşığı sevgilisine kavuşturacak güçtür. Her aşık bir lezzeti tattıktan sonra bu duyguyu sürekli yaşamak ister. Bu hazzın sonsuz kaynağı Tanrısal aşktır. Bitip tükenmeyen bu aşk ile aşık sevgilisine kavuşmuş ve artık mest olmuştur.

Gerçek bir âşık eğer sevgilisinden başkasına bakacak olursa, gerçek bir aşık değildir. Onun aşkı boş bir sevdadır. Aşk öyle bir ateştir ki alevlenince sevgiliden başka her şeyi yakar. ²⁵ Aşk sevgilinin varlığında kendi varlığını kaybetmektir. Âşık varlığını sevgilide yitirirken her şeyden de vazgeçmiştir. Çünkü bu vazgeçiş aşığın zevk halidir. Âşık kendinden vazgeçerken aslında beden denilen kafesten kurtulup ruhunun ihtiyacı olan metafiziksel dünyaya geçmek için çırpınır. Bu açılım insanın ruhunu sürgün aleminden kurtarıp asıl vatanına, ölümsüz yurduna dönmesini sağlar. Bu tecrübe hayat bulmaktır. Yaşadığını hissetmektir. İnsanın yaşadığını aşkla hissetmesi özgürlük olarak da yorumlanabilir. Çünkü insan özgürleştiği anda kendi varlığını unutup kendi ruhunu sevgiliye bırakmıştır. Bu türden aşığın sevgiliye teslimiyeti onun dışardan bakıldığında bir esaret gibi algılansa da, gerçekte bu aşığın özgürlüğüdür. Aşık bu özgürlükle aslına kavuşmuştur.

O Hakk yolcusu, aşk derdi yüzünden, yani Allah'a karşı duyduğu aşk derdi ile, bütün dünyevi ve cismani dertlerinden kurtulur, ayağını Süha yıldızının üstüne koyar.²⁶

Mevlana'ya göre aşkta aynı zamanda özelemler vardır. Aşkı aşk yapan yani olgunlaştıran ve geliştiren bir haldir. Çünkü ona göre, *aşık hararetle sevgiliyi arar. Fakat sevgili geldi mi o âşık yok olur, kendisinden geçer gider. O âşık, ayrılığa tahammül edemeyecek bir hale gelir, ona kavuşmak için tekrar koşa koşa yollara düşer...*

Aşk aynı zamanda âşık için erdemdir. İnsan aşk vasıtasıyla fazilet sahibi olur:

Aşk öyle bir fazilettir ki insanı fazilet sahibi yapar...²⁷ Senin cemalinin nurunun tecellisi ile dünyaya bağlılıktan, kederden, mihnetten kurtuldum. Senin aşk ırmağında yıkandım da manevi kirlerden, kötülükten, korkudan arındım, tertemiz oldum.²⁸

Öte yandan aşk Mevlana'ya göre anlatılamayacak kadar büyük bir deryadır:

Aşkı anlatmak, açıklamak için ne söylersem söyleyeyim, kendim aşka gelince, aşkı hissedince söylediklerimden utanırım. Her ne kadar, dil ile açıklanması, anlatılması pek parlak ve aydınlatıcı da olsa, aşkın her bahsini yazmakta koşup duran kalem, aşk bahsine

²⁴ Mevlana – Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, C. I. , s. 17.

²⁵ Mesnevi, Mevlana , çev. Veled İzbudak , C. V. , s. 58- 59

²⁶ A.g.e. . C. V. , s. 80.

²⁷ Mesnevi, Mevlana , çev. Veled İzbudak, A. g.e. , C. III. S. 361.

²⁸ Mevlana, Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, C. I. . s. 122.

*gelince dayanamadı. Ortasından yarıldı. Akıl, aşkın şerhinde, açıklamasında, merkep gibi çamura battı kaldı. Aşkın da âşıklığın da ne olduğunu yine aşk açıkladı.*²⁹

Mevlana'daki aşk panteist bir aşk değildir. Onun estetiğe dayalı coşkun aşkı Tanrısal aşka ulaşma özlemi ile dolu olan bir serüvendir. Bu anlamda Mevlana'ya göre bütün varlıklar aşkın ateşi ile yanmaktadır. Evrendeki bütün varlıklar Tanrısal aşk ile canlıdır. Mevlana her şeyde, Tanrısal aşkın bir parçasını bulur. Her atom aşkla döner, bu aşk ile yüceliğe doğru yol alır. Varlığın yolu, yüceler yücesi olan Tanrı'ya vuslatla biter.³⁰

Mevlana'nın var oluş felsefesi aşk metafiziği üzerine kuruludur. Çünkü bütün varlıklar ötekiler âleminden aşk üzerine bu dünyaya gelmiştir. Bu aşk evrenin tek sebebidir. Aşk bu âlemde özlem ile var olmaktadır. Özlem olmasaydı aşk tamam olmazdı. İnsan yanılığ âlemi olan ya da sürgün âlemi olan bu dünyada bütün arayışlarında Tanrısal aşk ile var olmalıdır.

*Allah aşkının deryasına batmış olan kişi, daha fazla batmak ister. Can denizinin dalgası gibi alt üst olmayı diler. Aşk denizinin altı mı daha hoştur? Yoksa üstü mü? Sevğilinin oku mu daha güzeldir? Kalkanı mı?*³¹

*O âşık, ayrılığa tahammül edemeyecek bir hale gelir, ona kavuşmak için tekrar koşa koşa yollara düşer miydi?*³²

Mevlana'nın var oluş felsefesine baktığımızda insanın neden bu âlemde olduğu meselesi "özlemlerin yaşanma zorunluluğu"nun perspektifinden değerlendirildiğinde şu şekilde yorumlanabilir:

Gerçekte, insanın bu âlemde yaşadıkları yanılışmalardan başka bir şey değildir. Çünkü insana fanilik verilmeden önce, aşk ile ölümsüzlük verilmiştir. Bu ölümsüzlük durumu Hz. Adem olayı ile sembolleştirilmiştir. Bu sembolik hikaye şu şekildedir.

Adem yaratılır. Kur'an - 1 Kerim de geçtiği gibi, "Ona bütün isimler öğretilir."³³ İsimler olarak nitelendirilen şey, Adem'e sunulan hikmet bilgisidir. Adem Cennet'e yerleştirilir. Ancak Adem Cennet'te tek başına sıkılmaya başlar ve daha sonra kendi türünden Havva yaratılır. Havva yaratıldıktan sonra Cennet'te Adem ile birlikte yaşamaya başlar. Fakat ikisi cennette yaşarken Allah'ın onlara koyduğu kurallara uymazlar. Sonra Cennet'ten çıkarılırlar.

İlk bakışta bu sembolik hikâyeden anladığımız, "konulan kurallara uymamak" olarak görülebilir. Ancak Mevlana'nın aşk felsefesinden hareketle yeniden yorumlarsak, Adem ve Havva kendilerine sunulan nimetler bir kenara, gerçekte kendilerine sunulan aşkın kıymetini bilemediler. Çünkü Allah onlara

²⁹ A.g.e., C. I., s. 17.

³⁰ Mehmet Aydın, Mevlana'da ve Muhyiddin-i Arabi'de Aşk Kavramı, Selçuk ün. 3. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler), Konya - 1988, s. 158.

³¹ Mevlana, Mesnevi Tercümesi, çev. Şefik Can, C. I., s. 124.

³² Mesnevi, Mevlana, çev. Veled İzbudak, C. III.

³³ Kur'an- 1 Kerim Meali, çev. Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut Yay. İst. - 2004.s. 398. Bakara Suresi 31. ayet.

varlıklarını verirken aşk da vermişti. Ancak aşkın kıymetini anlamak için gerekli olan "gurbet" in olması kaçınılmaz idi. Bu yüzden Adem ve Havva zorunlu bir gurbete bırakıldılar. Adem ve Havva'nın yaşayacakları bu gurbet Allah'a olan aşkın kıymetini bilmeleri içindir. Böylece aşkın doğası gereği özlem ve gurbet ile Adem ve Havva yanılğı aleminde kaybettikleri her şeyin kıymetini idrak ederek "Aşk Vatanı"ndan ayrı düşmenin acısıyla yanmaya başlayacaktır. Bundan sonra insanlık tarihi ile birlikte aşkın da tarihi başlamıştır. Adem gözyaşları içinde sevgilisini aramaya başlar:

Aşık hararetle sevgiliyi arar... Fakat sevgili geldi mi o aşık yok olur, kendisinden geçer gider! ³⁴ O aşık, ayrılığa tahammül edemeyecek bir hale gelir, ona kavuşmak için tekrar koşa koşa yollara düşer miydi? ³⁵

Bundan sonra Adem, gözyaşları içinde tövbe etmektedir. Hakk'ın yanında olmak, o aşkı yeniden yaşamak ve Aşk Vatanına dönmek için dua eder:

Çünkü Hz. Adem, Allah'ın azarından gözyaşı ile kurtuldu. Töve edenin gözyaşları, onun nefesi, sözü yalvarışlarıdır. Adem yeryüzüne ağlamak, feryat etmek, inlemek, mahzun olmak için geldi. O Cennet'ten yedi kat göklerin üstünden indi de özür dilemek için geldi, kapının arkasındaki pabuçlukta niyaza durdu.

Eğer sen de Âdemoğlu soyundan isen, onun soyundan geldinse, onun gibi özür dile, onun yolunda ol. Gönül ateşini, gözyaşlarını kendine manevi gıda yap. ³⁶

Mevlana'nın estetiğe dayalı tasavvufunda ferdi psikoloji ana kuvvet olarak görünür. Mevlana'nın mistik dünyasının hedefi, ruhun teskin edilmesidir. Bu da ancak kemale ulaşmakla mümkün olur. Bunun yolu da ancak Mevlana ya göre sadece aşktır. Ona göre aşk sadece, Neo- Plâtonculukta olduğu gibi, eşya ve keşretle tüm bağlarını keserek insanı birliğe ve bütünlüğe götüren istiğrak halidir. Mevlana'da aşk ulvi bir ihtiras şeklinde kendini gösterir.³⁷

Ona göre aşk bir haldir. Hallerin mürekkebidir. Aşkta hüznün, keder, neşe, sevgi, bağımlılık, tutku gibi birçok hisler vardır. Ancak aşık aşkı tecrübe etmeye başladıkça aşkın zevkinden sarhoş olmaktadır. Âşık kâinatta aşkla tanıştıktan sonra varlığın cüzi olur. Bundan sonra aşık artık külli aşka doğru yol alır. Bu yolculuk esnasında aşık bedensel varlığını unutmuş ruhunun tek ilacı olanın sevgilisinin peşinden gider. Sevgilinin peşinden giderken ruh sadece Tanrısal aşka açılmak ister. Bu anlamda beden artık önemini yitirmiştir. Hatta bedeninin ölümü dahi sevgiliye kavuşmanın bir belirtisidir. Bu nedenle Mevlana ölümü düğün ya da vuslat olarak yorumlar.

Mevlana son olarak kendi aşk tecrübesini şöyle özetler:

Ben öyle bir aşka tutulmuşum, batmışım ki, benden önce gelenlerinde aşkları da, benden sonra geleceklerin aşkları da, hepsi, benim aşkıma dalmış batmış gitmiştir. Ben

³⁴ Mesnevi, Mevlana, çev. Veled İzbudak, A.g.e., C. III., s. 361.

³⁵ A.g.e., C. III., s. 356.

³⁶ Mevlana, Mesnevi tercümesi, çev. Şefik Can, C. I., s. 120.

³⁷ Mehmet Aydın, A.g.e., s. 159.

*aşkın sırlarını kısaca anlattım geçtim; tam anlatmadım, açıklamadım. Açıklamış olsaydım anlayış da, akıl da, dil de, dudak da yanar.*³⁸

SONUÇ

Mevlana aşk görüşleriyle geleneksel anlayışından öte evrensel bir dil kullanarak İslam dinini anlatmıştır. Bu nedenle dünyada görüşleri başka dinlere mensup insanlar tarafından dahi taraftar bulmuştur.

Mevlana'ya göre aşk ezelde olan ve ebediyette olacak olan bir metafiziksel bir tecrübedir. Ona göre aşk evrenin oluşumunu sağlayan tek haldir. Tanrı aşk ile kâinatı yaratmıştır. Kâinattaki her zerre aşk ile donanmıştır.

İnsan her anlamda aşkı tatmalıdır. Bu aşk ister insani ister tanrısal olsun insanın yaşamı için gereklidir. Çünkü insan aşk ile varlığını tamamlar, aşk ile var olur.

Aşk hallerin halidir. İnsanın tüm duygularını içeren ve anlamdıran duygudur. Bu yüzden Mevlana'ya göre aşk olmadan insanın var olması mümkün değildir. Aşk insanın tüm duygularını harekete geçirir. Bundan insan yaşamaya başladığını hisseder.

Ona göre insan aşkı tecrübe ederken insani aşkı da tecrübe edebilir. Çünkü insani aşkta dahi tecrübe edilen Tanrı'nın aşkından bir yansımadır. Aşkla var olma Tanrı'ya açılmaktır. Bu açılım Tanrı'nın aşkında insanın beden kafesinden kurtulup kaybolmak esastır.

İnsanın var olma gayesi de aşk ile var olup Tanrısal aşka açılmaktır.

³⁸ Mevlana, Mesnevi tercümesi, çev. Şefik Can, C. I. , s. 124.